

Historiebrug, monumenter og mindesteder

Nationale mindesmærker, monumenter og andre erindringssteder er blevet brugt med erindringspolitisk sigte. De udtrykker en form for historiebrug, hvor ønsket om synliggørelse og materialisering er afgørende. Læs mere i artiklen om bl.a. erindringssteders betydning og funktion.

Forfatter: [Jens Aage Poulsen](#)

Mennesket er et socialt væsen, der altid har levet i fællesskaber. Det er kendetegnet ved, at

det orienterer sig og skaber mening i tid. For at etablere, fastholde og udvikle fællesskaber har det været essentielt at kunne konstruere fælles erindringer. I oldtiden – lad os sige i bondestenalderen, hvor en eller flere bopladser udgjorde et fællesskab, har fortællinger om bl.a. folket på bopladsernes oprindelse, betydning og mening, formidlet fra generation til generation, skabt en kollektiv erindring, der har haft konstituerende og bevarende funktion for fællesskabet. Det samme har fællesskabets erindringskultur og brug af bestemte steder, artefakter og ritualer osv. Man kan kalde det historiebrug – og endda erindringspolitik, der har været defineret af de, der havde magten. I samspil hermed har de enkelte individers historiske bevidsthed og identitet været formet af fællesskabets historiebrug og erindringskultur og –politik.

I tidens løb er fællesskaberne, deres antal, størrelse, rolle og funktion forandret. For et par hundrede år siden blev opfattelsen af, at nationen var overordnet alle andre fællesskaber mere og mere udbredt i Europa. I den forståelse var en nation af folk, der havde fælles sprog, kultur og historie. Nationen var og er, ifølge Benedict Anderson (Anderson 2001), et forestillet fællesskab, fordi det bygger på den enkeltes oplevelse af at være med i et fællesskab med mange andre, som han ikke kender og sandsynligvis aldrig vil møde. Nationen som et forestillet fællesskab gør det muligt for de, der har magten og kontrollen, at føre erindringspolitik, som definerer nationen og styrker den enkeltes oplevelse af at være med i dette fællesskab. Således kan grundskolerne og andre institutioner få til opgave at forme og fremme et nationalt sprog, kultur og en bestemt grundfortælling om nationens fortid. I Danmark fremgik denne opgave eksplicit af det såkaldte Sthyr'ske Cirkulære fra 1900, der rammesatte folkeskolens funktion, og hvor fag som dansk og historie havde en "nationopbyggende" opgave. Den samme funktion fik en national minde- og erindringskultur fx i form af mærkedage. Eksempelvis blev Valdemarsdag, den 15. juni, i 1912 indført som flagdag til minde om Dannebrog, der ifølge myten faldt ned fra himlen under Valdemar Sejrs togt til Estland.

Også nationale mindesmærker, monumenter og andre erindringssteder og deres placering er brugt med erindringspolitisk sigte. Det er især disse, artiklen handler om. Begreberne monument og mindesmærke er reelt synonyme. En evt. forskel kan forklares ud fra størrelsen, hvor et monument kan være en flere meter høj statue og et mindesmærke en navneplade (Adriansen 2010: 21). Som erindringssteder er monumenter og mindesmærker udtryk for en form for historiebrug, hvor ønsket om synliggørelse og materialisering er afgørende. I situationen, hvor de opføres, er de tænkt som noget blivende og evigt, der udtrykker "fasthed, bestandighed og urokkelighed" (Kayser Nielsen 2010: 118). Få – om nogen – mindesmærker og monumenter har dog, som det også fremgår af artiklen, uforanderlige og evige betydninger og funktioner. De ændrer sig i tidens løb – eller de fjernes eller ødelægges, hvis magten, systemet og dermed historiebrug, mindekultur og erindringspolitiske tiltag skifter. Det giver artiklen en række østeuropæiske og danske eksempler på. Erindringssteder kan didaktiseres og bruges som læremidler, der lægger op til at eleverne arbejder undersøgende og historieskabende. Sidste del af artiklen giver konkrete forslag til, hvordan mindesmærker og monumenter kan bruges i historieundervisningen.

Tannenberg/Grunwald 1410 og 1914

I Østeuropa, "Bloodlands", der er den sigende titel på den amerikanske historiker Timothy Snyders bog om områdets historie i første halvdel af det 20. århundrede, har erindringspolitik,

historiebrug og kampen om mindekulturen og dermed forandringer af betydning og funktion af mindesmærker og monumenter været særlig markante. Derfor er det oplagt at bruge eksempler på nationale erindringssteder herfra.

En af middelalderens største slag fandt sted den 15. juli 1410, da en fælles polsk og litauisk rytterhær slog Den Tyske Ordens hær af riddere ved Tannenberg/Grunwald i den nordlige del af det nuværende Polen. I 1910, i anledningen af 500-året for slaget, havde polakker samlet penge ind til at rejse et sejrsmonument i Krakow. Monumentet blev afsløret under overværelse af op mod 200.000 mennesker.

Det bør indskydes, at Polen først blev gendannet som selvstændig stat i 1918, men oplevelsen af en polske national identitet voksede sig stærk i løbet af 1800-tallet.

I 1939 angreb Tyskland Polen og erobrede den vestlige del af land. Den nordlige del af det erobrede område blev indlemmet i riget, og den sydlige blev generalguvernementet Polen, der blev styret med ekstrem brutalitet af generalguvernør Hans Frank fra det gamle kongeslot i Krakow. Grunwald-monumentet var en torn i øjet på nazisterne. De kunne ikke leve med et monument over et slag, hvor et efter nazisternes opfattelse mindreværdige folk havde besejret tyske riddere. Derfor blev Grunwald-monumentet ødelagt. I 1976 blev monumentet rekonstrueret.

Tyske soldater ødelægger Grunwald-monumentet i november 1939. Foto: Creative Commons.

Grunwald-monumentet i Krakow. Rytteren på toppen er den polske konge Władysław Jagiełło. Den dræbte ridder er Ulrich von Jungingen, grand master i Den Tyske Orden. Foto: Jens Aage Poulsen.

Monumenter på mindepladsen for slaget ved Grunwald i 1410. Foto: Jens Aage Poulsen.

Stedet, hvor slaget ved Tannenberg/Grunwald fandt sted i 1410, blev i 1960 omdannet til en mindeplads med monumenter og et museum. I 2010 – 600 år efter slaget – blev der arrangeret et gigantisk reenactment af slaget med flere tusinde deltagere. Det gentages i mindre format hvert år, og det er en fast kutyme, at alle polske skoleklasser som en del af deres historieundervisning besøger mindepladsen. I Klas- Göran Karlssons typologi over historiebrug kan denne praksis karakteriseres som moralsk og politisk-pædagogisk historiebrug (Karlsson 2014, 59ff).

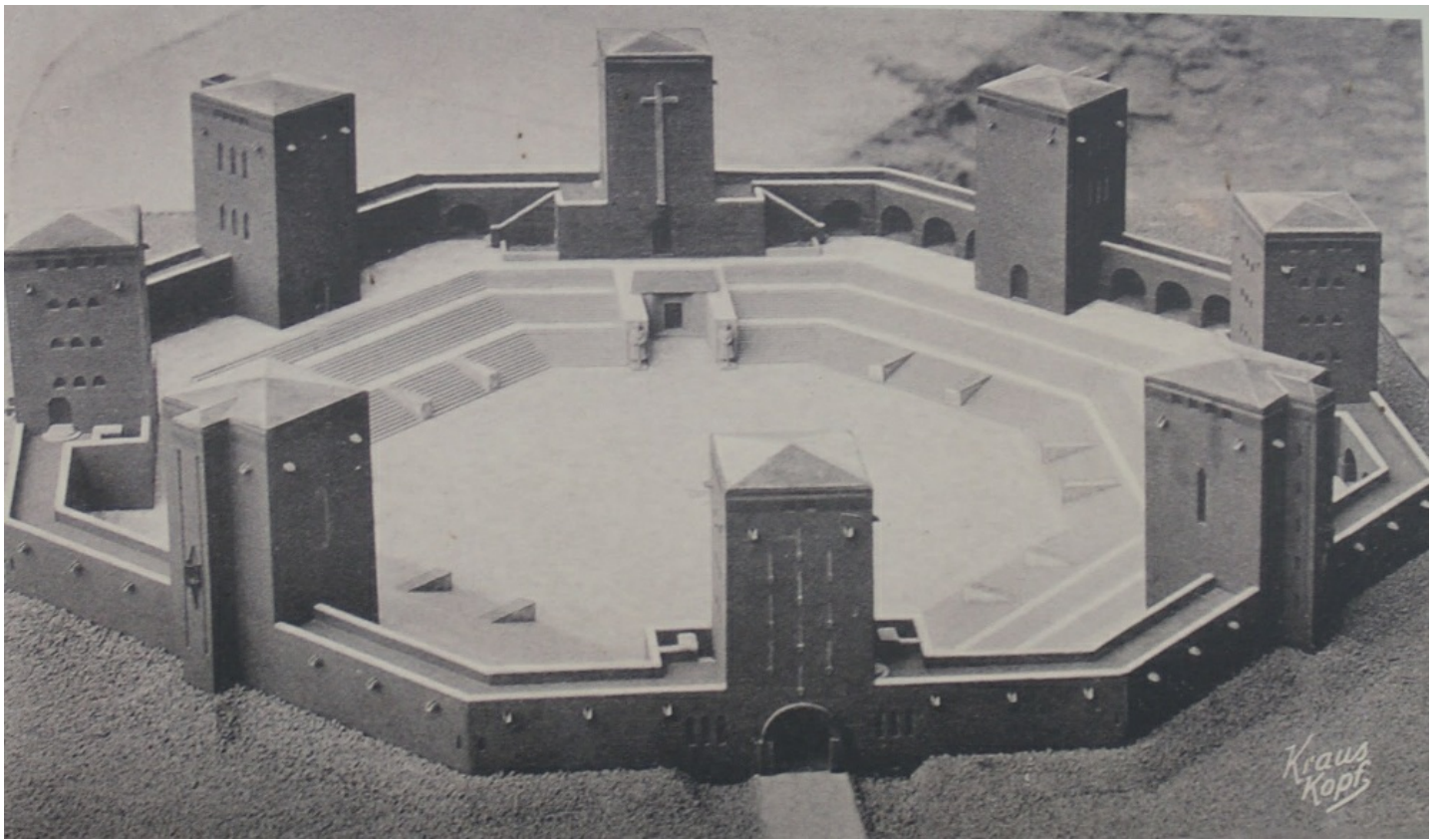

Mindepladsen for slaget ved Grunwald i 1410 er en markant scene for polsk historiebrug, mindekultur og erindringspolitik. Hvert år på årsdagen for slaget deltager flere hundrede i reenactment af kampen. Foto: Creative Commons.

I nærheden af stedet, hvor slaget foregik i 1410, udspillede der sig i slutningen af august 1914 flere større slag mellem den tyske hær og russiske tropper. 1. verdenskrig var brudt ud nogle uger tidligere. De russiske tropper havde mobiliseret hurtigere, end den tyske generalstab ud fra den såkaldte Schlieffen-plan havde forudset og var trængt ind det dengang tyske område Østpreussen. Den ellers pensionerede general Paul von Hindenburg blev udnævnt til at lede den tyske modoffensiv. I løbet af få dage blev den talmæssig overlegne, men dårligt udrustede 2. russiske arme på ca. 190.000 mand omringet og nedkæmpet. Slaget ved Tannenberg og fordrivelsen af russerne gjorde Hindenburg til tyskernes største krigshelt.

Som bekendt var Tyskland en af 1. Verdenskrigs tabere, og kejserriget blev erstattet af Weimarrepublikken. Som krigens tabere havde tyskerne brug for monumenter, der kunne booste nationalfølelsen, og hvad var mere oplagt at bruge end sejren ved Tannenberg. I 1924, 10 år efter sejren, påbegyndtes bygningen af et gigantisk monument, der stod færdig efter tre år. Det havde form som en ottekantet middelalderborg med otte 20 m høje tårne.

Monumentet ved Tannenberg til minde om den tyske sejr i 1914 er formentligt det største krigsmonument, der nogensinde er bygget.

I 1920'erne blev Hindenburg rigspræsident, og det var ham, der alderssvækket og vist nok modvilligt, udnævnte Adolf Hitler til rigskansler. Og det var ham som efter Rigsdagsbranden på Hitlers anmodning opløste Rigsdagen og således formelt banede vejen for det nazistiske diktatur. Hitler brugte Tannenberg-monumentet til store nationale ceremonier. I 1934 døde Hindenburg. Han havde ønsket sig en simpel begravelse, men for nazisterne var deres 3. rige en fortsættelse af det tyske kejserrige, som Hindenburg havde kæmpet for. Derfor kunne Hitler bruge en pompøs iscenesættelse af Hindenburgs ligfærd og begravelsen af ham i Tannenberg-monumentet, hvor et af tårnene blev bygget om til et mausoleum.

Se et uddrag af Hindenburgs begravelse i klippet [her](#).

Baedeckers turistguide fra 1936 beskrev Tannenberg-monumentet som stedet, hvor præsident Hindenburg hviler ved siden af sine faldne kammerater og som et nationalt pilgrimssted.

I januar 1945 trængte Den Røde Hær ind i Østpreussen. Hitler gav ordre til, at Hindenburgs kiste skulle bringes i sikkerhed i Nordtyskland, og at monumentet blev sprængt i luften. Det ville være en triumf for Den Røde Hær at overtage det berømte tyske monument intakt – og føre Hindenburgs kiste som krigsbytte til Moskva. Efter 2. Verdenskrig blev Østpreussen en del af Polen, og i begyndelsen af 1950'erne fjernede polakkerne de sidste rester af monumentet. Nu er området et naturområde, et skilt markerer, hvor monumentet har været. Under græsset kan man være heldig at finde enkelte murbrokker fra det.

Baltisk ballade

Bortset fra Litauen, der fra 1200- til 1700-tallet var et selvstændigt land – i mange år i personalunion med Polen – har det baltiske område været underlagt andre stater. I 1721 kom det nuværende Estland og Letland under russisk styre, og i 1795 fik det meste af det

nuværende Litauen samme skæbne. Ideen om nationen som det bærende fællesskab fandt også grobund i Rusland. I løbet af 1800-tallet iværksattes en målrettet russificering af de baltiske lande, bl.a. ved at forsøge at omvende befolkningen til den russisk- ortodokse tro og gøre russisk til det officielle tale- og skriftsprog. Det havde dog den modsatte virkning og nationale estiske, lettiske og litauiske bevægelser og institutioner blev stærkere, og kravet om selvstyre og drømmen om uafhængighed voksede.

Efter den russiske februarrevolution i 1917 og Ruslands særfred med Tyskland, erklærede Estland, Letland og Litauen sig for uafhængige stater. I de baltiske lande findes adskillige monumenter, der markerer uafhængigheden og flere hundrede mindesmærker over de mange tusinder, der blev dræbt under, hvad balterne betegner som frihedskrigen fra 1918-1920. Der er stadig en aktiv mindekultur med bl.a. ritualer, blomster- og kransenedlæggelse knyttet til monumenterne og mindesmærkerne. De er således med til at styrke befolkningens historiske bevidsthed, identitet og forestilling om et nationalt fællesskab.

Frihedskrigen begyndte efter Tyskland havde underskrevet våbenhvilen i november 1918. Bolsjevikkerne, der havde taget magten i Rusland, forsøgte at tilbageerobre de baltiske lande. Balterne fik hjælp fra de "hvide" anti-bolsjevikiske russiske hærenheder samt briterne og finnerne. Frihedskrigen blev således en del af den russiske borgerkrig. Soldater fra især Estland og Letland deltog i kampen mod bolsjevikkerne – også langt inde på det russiske territorium. Det fremgår dog ikke af monumenterne og mindesmærkerne. I 1920 blev der indgået fredsftaler, hvor Rusland anerkendte de baltiske staters uafhængighed og frasagde sig alle krav om revision af grænserne.

Sådan gik der 20 år. Men i en hemmelig tillægsprotokol til den tysk- sovjetiske ikke-angrebspagt fra 1939 delte de to stormagter Østeuropa imellem sig. I 1940 besatte Den Røde Hær de baltiske lande, og de blev indlemmet som republikker i Sovjetunionen.

Det 43 meter høje frihedsmonument i Riga er et af de få, som overlevede den sovjetiske besættelse/befrielse. Foto: Jens Aage Poulsen.

I udkanten af Kaunas, Litauens hovedstad i mellemkrigstiden, ligger det såkaldte 9. Fort, som var en del af en russisk grænsefæstning, som zaren anlagde i slutningen af 1800-tallet. I 1984, da Litauen var en republik i Sovjetunionen, blev der ved fortet opført et gigantisk monument i karakteristisk sovjetisk stil til minde om nazismens ofre. Her havde da også ligget en af det nazistiske Tysklands mange koncentrationslejre.

Frihedsmonument i den estiske by Haapsalu blev rejst i 1924. I 1941 blev det sprængt i 1941 af soldater fra Den Røde Hær. Som mange andre nationale monumenter blev det genopført, da Estland igen blev uafhængigt. Blomsterne viser, at monumentet stadig hører til den lokale erindringskultur. Foto: Jens Aage Poulsen.

Hovedparten af Kaunas mere end 30.000 jøder blev anbragt i lejren, hvor de blev mishandlet og dræbt og de overlevende transporteret til udryddelseslejre i Østeuropa. Monumentets budskab er klart: Kun nazister/fascister stod bag undertrykkelse, mishandlinger og massedrab. På den måde er monumentet et element af den sovjetkontrollerede østbloks erindringspolitik og grundfortællingen om socialismen/kommunismen som nazismens absolutte og frelsende modpol. Hvad monumentet ikke fortæller er, at det 9. fort i 1940-41 og igen fra 1945 til 1958 var et af NKVD's, det hemmelige sovjetiske politis, mange fængsler for politiske fanger. Her blev flere hundrede henrettet, hvis de ikke blev sendt til Sibiriens Gulag-lejre. Og det hører heller ikke til monumentets fortælling, at andre end tyskere var særdeles aktive i forfølgelsen af jøderne.

Det 32 meter høje monument for nazismens ofre i Kaunas. Foto: Jens Aage Poulsen

Da Tyskland angreb Sovjetunionen i 1941, så mange baltere de tyske tropper som befriere og satsede på, at de tre lande igen kunne blive uafhængige stater. Titusinder af unge baltere meldte sig i hærenheder, der kæmpede mod Sovjetunionen. Men nazisterne betragtede balterne som en andenrangs race, og de fik ikke deres uafhængighed tilbage, men blev sammen med den sydøstlige del af Polen, Hviderusland, Ukraine og de erobrede dele af Rusland indlemmet i det tyskstyrede Rigskommissariat Ostland. Det var her forfølgelsen af jøder fra begyndelsen var mest intensiv. Således blev 90 % af Litauens oprindeligt ca. 160.000 jøder dræbt.

Ikke kun tyske Einsatzgrupper deltog i drab og forfølgelse af jøder. Anti-semitismen var udbredt i de baltiske lande som i det øvrige Østeuropa, og tusindvis af lettere og litauere, men også estere – både civile og politimyndigheder – var særdeles aktive i drab og forfølgelse. Den 25.-29. juni 1941, dvs. et par dage efter det tyske angreb på Sovjetunionen, gennemførte litauere og tyske enheder den første større massakre mod jøderne i og omkring den daværende litauiske hovedstad Kaunas. Mere end 4.000 jøder blev dræbt. Ved Lietūkis garageanlæg fortog lokale litauiske mænd et af de mere bestialske myrderier. Om eftermiddagen den 27. juni blev jøder fra området hentet ud af deres huse. Med store kæppe, jernstænger og skovle bankede mændene 60-70 jøder til døde. Omkring stod flere hundrede litauiske tilskuere, der klappede og opmuntrede gerningsmændene. I en national selvforståelse er litauernes aktive deltagelse i jødeforfølgelsen et mørkt kapitel – og noget man selvfølgelig gerne ser nedtonet eller fortrængt. I en baggård, hvor garageanlægget lå, blev der dog i begyndelsen af 1990'erne – på jødisk initiativ – rejst en mindesten over massakren. Hverken massakren eller mindestenen er dog noget, der fremgår af Kaunas turistbrochurer.

I en baggård står et beskedent mindesmærke over massakren ved Lietūkis garage. Foto: Jens Aage Poulsen.

Massakren ved Lietūkis garage den 27. juni 1941 er veldokumenteret både med fotos og øjenvidneberetninger. En af de litauiske mænd slår en jøde ihjel med en jernstang.

I 1944 fordrev Den Røde Hær tyskerne fra Estland, Letland og Litauen. I sovjetisk historieskrivning tales der om befrielsen af de tre lande, der igen blev indlemmet som republikker i Sovjetunionen. Især for Stalin, men også for senere sovjetiske magthavere skulle unionens republikker udgøre et socialistisk/kommunistisk fællesskab. Derfor måtte de nationale identiteter og kulturer bekæmpes. Særligt under Stalin blev særdeles brutale metoder som folkeforflytninger og hårde straffe taget i brug. Nationale mindesmærker, monumenter og mindesmærker blev fjernet, og institutioner og foreninger blev omorganiseret efter sovjetisk forbillede. Af de mere fredelige metoder til at opbygge forestillingen om et socialistisk fællesskab var opstilling af tusindvis af statuer og relieffer i varieret størrelse af Marx, Lenin, Stalin og andre socialistiske/kommunistiske koryfæer og helte på torve og bygninger i selv den mindste by i de baltiske lande. Næppe havde Estland, Letland og Litauen erklæret sig som selvstændige stater i 1991, før man begyndte at fjerne de sovjetisk inspirerede monumenter og mindesmærker. I dag overlever enkelte på museer.

I Grutas Park også kaldet Stalin-land i det sydvestlige Litauen har man samlet flere hundrede statuer og monumenter fra sovjettiden. Her ses bl.a. Engels, Marx, Lenin og Stalin. Foto: Jens Aage Poulsen.

Fredelige Danmark?

Sammenlignet med Østeuropa var Danmark et særdeles fredeligt land i det 20. århundrede. Men der er adskillige eksempler på, at mindesteder og monumenter er brugt i en national erindringspolitisk kamp. Her enkelte markante eksempler.

I 1865 lagde Preussen grundstenene til to monumenter, et ved Dybbøl og et ved Arnkil på Als, for de vigtige sejre over den danske hær i 1864. I 1872 – året efter etableringen af det tyske kejserrige – blev de indviet. Det 24 meter høje sejrsmonument ved Dybbøl med den manende inskription (Bak 2003: 8):

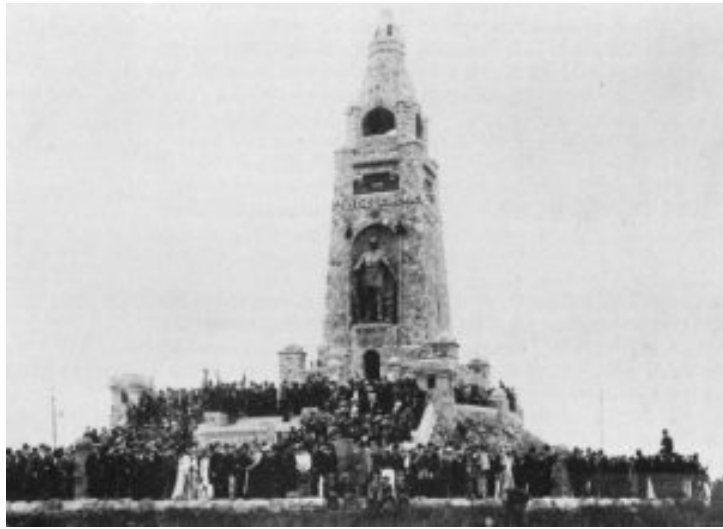
” Den bei erstürmung der Düppeler Schanzen am 18. April siegreich
Gefallenen zum fordauernden Andenken

Og det 22 meter høje Arnkil-monument med indskriften (Bak 2003: 10):

” Den bei dem Meeres-Übergange und der Eroberung von Alsen
am 29. Juni 1864 heldenmühtig Gefallen zum ehrenden
Gedächtnis”

*Tysk sejrsmonument på Dybbøl Banke.
Foto: Det Kgl. Bibliotek.*

Bismarck-tårnet på Knivsbjerg. Foto: Creative Commons.

Fra 1864 til 1920 gik grænsen mellem Tyskland og Danmark som bekendt ved Kongeåen. Alligevel mente de tysksindede i Nordtyskland, at de havde brug for et nationalt samlingssted. Til det formål valgtes landsdelens højeste punkt, Knivsbjerg. Her blev der i 1890'erne opført et 47 meter højt tårn, der i en niche havde en 7 meter høj en bronzestatue af Bismarck. Som led i fredsforhandlingerne efter 1. Verdenskrig blev det aftalt, at grænsen mellem Tyskland og Danmark skulle fastlægges ved en folkeafstemning. Da tyskerne var klar over, at den nordlige del af Slesvig formentlig ville blive en del af Danmark, blev Bismarck-statuen fjernet og ført til Tyskland. Men tårnet blev, og stedet var fortsat et mødested for det tyske mindretal (Adriansen 2010: 290-1).

Efter genforeningen i 1920 fik både de tyske sejrsmonumenter ved Dybbøl og Arnkil og Bismarck-tårnet lov til at blive stående – også selv om tyskerne under besættelsen af Jylland i 1864 havde sprængt de dansksindedes monument på Skamlingsbanken og bortført Istedløven – et minde om slaget på Isted Hede under Treårskrigen – fra den gamle kirkegård i Flensburg. Siden 1864 var løven blevet et dansk nationalt symbol, som i mindre kopier fandtes i mange danske hjem (Adriansen 2010: 354).

Især sejrsmonumenterne gav i mellemkrigstiden anledning til diskussioner i tidens medier, politisk i Rigsdagen og mellem danske og tyske myndigheder. I de første år forsøgte man fra dansk side at få en aftale med Tyskland om, at monumenterne blev taget ned og ført til Tyskland. Til gengæld skulle Istedløven, der var endt som tysk trofæ og placeret på en kaserne i Berlin, tilbage til Danmark. Den tyske stat ønskede, at monumenterne forblev, hvor de var, og at Tyskland overtog ejendomsretten til dem. Det ville den danske regering ikke gå med til, og den tyske ville ikke bytte monumenterne med Istedløven.

Danske politikere drøftede, om man bare skulle lade monumenterne forfalde – og lade tidens tand løse problemet. Men tyske protester over den manglende vedligeholdelse – måske også fordi monumenterne var blevet turistattraktioner for især besøgende tyskere og dermed en god indtægtskilde for egnen – gjorde, at den danske stat valgte at betale for reparationer og pasning af monumenterne og området omkring dem. Nazisternes magtovertagelse i Tyskland

og den voksende bekymring for et tysk krav om revision af grænsen betød, at man fra dansk side gjorde alt for ikke at udfordre den mægtige nabo mod syd. Det indebar også, at diskussionen om sejrsmonumenterne forstummede.

Mindesmærke over soldater fra det tyske mindretal i Nordslesvig, der faldt i tysk krigstjeneste. Nogle navne er fjernet. Det er navne på soldater, der deltog i krigsforbrydelser. Foto: Jens Aage Poulsen.

Istedløven tilbage på sin plads på Flensborg gamle kirkegård. Foto: Jens Aage Poulsen.

Umiddelbart efter Besættelsen kunne man vise sit danske sindelag ved at tage afstand fra Tyskland og det tyske. Nogle modstandsfolk havde åbenbart en del plastisk sprængstof i overskud. I løbet af sommeren sprængte de monumenterne ved Dybbøl og Arnkil og til sidst Bismarck-tårnet i luften. Også uden tårn vedblev Knivsbjerg at være det tyske mindretals samlingssted. I 1962, da der var gået et passende antal år efter besættelsen, accepterede de danske myndigheder, at der blev etableret en mindelund for de tysksindede nordslesvigere, der i tysk tjeneste var faldet under 1. og 2. Verdenskrig.

Og hvad med Istedløven? I 1945, hvor 2. Verdenskrig var slut, og de allierede havde besat Tyskland, sørgede amerikanske soldater for, at den blev transporteret fra Berlin til København. Her blev den opstillet ved Tøjhusmuseet. I de første par år var den bevogtet døgnet rundt. Istedløven kunne jo ses som en form for krigsbytte, og myndighederne frygtede, at den blev udsat for hærværk. Som årene gik, mistede Istedløven sin nationalsymbolske værdi. I 2010 vendte den, med Flensborg byråds accept, tilbage til sin oprindelige plads på Flensborg gamle kirkegård.

Monumenter og mindesmærker i undervisningen

Den svenske historiker Ulf Zander, der bl.a. beskæftiger sig med historiebrug og -didaktik, omtaler monumenter og mindesmærker som "Läroböcker i sten". Der findes næppe den skole i Danmark, der ikke i umiddelbar nærhed har et eller flere monumenter eller mindesmærker over nationale, regionale eller lokale begivenheder eller personer, som er oplagt at bruge som læremiddel i historieundervisningen. Har man som lærer ikke kendskab til nationale monumenter og mindesmærker i lokalområdet, kan de søges på [Slots- og Kulturstyrelsens site](#) og [Historisk Atlas](#). Som afslutning på artiklen gives her nogle ideer til, hvordan monumenter og mindesmærker og andre erindringssteder kan inddrages i historieundervisningen.

Som kilder

Erindringssteder kan bruges som kilder til at fortælle noget om ophavstiden, den samfundsmæssige kontekst og den eller de aktører, der har bestemt, at erindringsstedet blev etableret, men også om ændringer i funktion og brug af monumentet eller mindesmærket.

I en analyse og tolkning af monumenter og mindesmærker som kilder kan eleverne bl.a. brug disse spørgsmål:

- Hvad er det for et erindringssted (hvad skal de minde den besøgende om)?
- Hvem har etableret det og hvornår?
- Hvor er det placeret, og hvorfor lige der (hvem har bestemt placeringen)?
- Hvordan ser erindringsstedet ud (former og materialer)?
- Hvilke symboler, figurer og billeder anvendes og med hvilke begrundelser (æstetiske og kommunikative virkemidler, hvad er budskabet)?
- Hvilke sammenhænge er der mellem former, figurer og materialer med det, der skal mindes?
- Hvilken funktion har en evt. indskrift (er den overvejende informerende eller skal den påvirke den besøgende)?
- Hvilke følelser fremkalder erindringsstedet?
- Hvilken funktion og betydning har erindringsstedet haft i tidens løb, og hvordan er det blevet brugt (historiebrug, mindekultur, glemsel osv.) ?

Erindringskort

For mange klasser er det kun muligt at besøge et begrænset antal monumenter og mindesmærker. Men fotos kan også gøre det. Det følgende er inspireret af Harald Syses forslag til at bruge historiske Memory Cards i undervisningen (Syse 2014) med fokus på innovative og æstetiske arbejdsformer. Man vælger en tematik, et bestemt hændelsesforløb eller personer, som der findes et antal monumenter eller mindesmærker til. Det kan fx være folkedrab, krigsmonumenter, markante nationale begivenheder (fx landboreformerne, genforeningen, befrielsen og jubilæer) eller berømte historiske personer (konger). Læreren – eller eleverne – finder på internettet fotos af 20-30 af monumenter og

mindesmærker, der rejst i tilknytning til det valgte emne. Billederne downloades, formateres i postkort-størrelse, nummereres, printes på karton og lamineres evt. I et særskilt dokument (altså ikke på billedkortene) noteres realoplysninger om de enkelte billeder:

- Hvad viser fotoet (størrelse, materialer, form m.m.)?
- Hvornår, i hvilken anledning og af hvem er erindringsstedet etableret, og hvor findes det?
- Hvad er erindringsstedet mindesmærke for?

Opgave 1:

Eleverne arbejder i grupper med de billeder, som de ikke selv har fundet og noteret realoplysninger til, og forsøger at besvare nedenstående spørgsmål. Alle hjælpemidler må bruges.

- Hvad ser man på fotoet?
- Hvor er fotoet fra?
- Hvilken begivenhed refererer fotoet til?

Supplerende spørgsmål:

- Hvem og/eller hvad fra historien bliver mindet?
- Hvem og/eller hvad, som du forbinder med det valgte emne, er der ikke erindringssteder for?

Opgave 2:

- Gruppen vælger fem kort.
- Brug dokumentet med realkommentarerne til at klarlægge, hvem eller hvad fra historien hvert kort er til minde om.
- Drøft hvert af erindringsstedernes æstetiske og kommunikative udtryk og virkemidler.
- Hvilken fortælling formidles? Hvad er budskabet i hvert af de fem billeder?

Opgave 3:

- Gruppen vælger fem kort (gerne de samme som i opgave 2)
- Placer kortene i et pentagram. I placeringen skal hvert kort have et eller andet til fælles med 'nabokortene'.
- Skriv på papirstrimler/labels, hvad I mener, at dette 'et eller andet' (fx materialer, udtryk, tid, sted osv.) er. Det fælles skal være reflekteret og begrundet – altså ikke kun at 'det er et foto'.
- Skriv på papirstrimler/labels hvad I mener, at kortene evt. har til fælles 'på tværs' af pentagrammet.

Opgave 4:

- Grupperne roterer: A til B osv.
- Gruppe B diskuterer og vurderer gruppe A's brug af pentagrammet.
- Gruppe B skriver evt. nye papirstrimler/labels og placerer dem på gruppe A's pentagram.

Opgave 5:

Betydning og funktion af erindringssteder forandrer sig. Gruppen fordeler mindst otte af kortene i:

- A: Erindringssteder som er meget vigtige at bevare i fremtiden. Drøft og begrund.
- B: Erindringssteder som er mindre vigtige at bevare. Drøft og begrund.

Litteratur

Adriansen, I. (2010). Erindringssteder i Danmark. Monumenter, mindesmærker og mødesteder. København: Museum Tusulanums Forlag.

Anderson, B. (2001). Forestillede fællesskaber – refleksioner over nationalismens oprindelse og udbredelse. Danmark: Roskilde Universitetsforlag 2001.

Bak, L. H. (2003). Tyske sejrsmonumenter på danske hænder. Düppel Denkmal og Arnkiel Denkmal og den danske stat 1918-1950. I Sønderjyske Aarbøger, 2003, s. 7-42.

Bubnys, A. (2014). Kaunas Ghetto 1941-1944. Vilnius: Genocide and Resistance Research Centre of Lithuania.

Karlsson, K-G. Historiedidaktik. Begreb, teori och analys. I: Klas-Göran Karlsson & Ulf Zander (red.). Historien är nu. En introduktion til historiedidaktiken. Hungary: Studentlitteratur, s. 23-70.

Kayser Nielsen, N. (2010). Historiens forvandlinger. Historiebrug fra monumenter til oplevelsesøkonomi. Gylling: Aarhus Universitetsforlag.

Schneider, G. (2005). Kriegerdenkmäler als Unterrichtsquellen. I Hans-Jürgen Pandel & Gerhard Schneider (Hrsg.). Handbuch Medien im Geschichtsunterricht. Germany: Wochenschau Verlag.

Syse, H. (2014). Memory Cards: Teaching About the Past, Present and Future Through Pictures of Memorials in the Present. I: Helle Bjerg m.fl. Teaching Historical Memories in an Intercultural Perspective. København: Metropol.

Zander, U. (2014). Läroböcker i sten. Historiedidaktiska aspekter på monument och minnesmärken. I: Klas- Göran Karlsson & Ulf Zander (red.). Historien är nu. En introduktion til historiedidaktiken. Hungary: Studentlitteratur, s. 107-130.